

Praeities tykojimas: medžioklė Józefo Weysenhoffo romane *Sabalas ir panelė*

Dalia Pauliukevičiūtė

Moderniosios literatūros skyrius
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
El. paštas: dalia.pauliukeviciute@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6159-7889>

Santrauka. Straipsnio tyrimo objektas – lenkų literatūros tyrimų parašėse aptinkamo autoriaus Józefo Weysenhoffo romanas *Sabalas ir panelė* (1911). Nors rašytojo pavardė retai minima aptariant XIX a. pab. – XX a. pr. lenkų literatūrą, dauguma literatūros kritikų sutinka, jog atpažįstamiausias Weysenhoffo kūrybos bruožas yra poetiški gamtos ir medžioklės aprašymai, jais itin išsiskiria minėtasis romanas. Straipsnyje tyrinėjamos lietuvių ir lenkų kultūrų sampynos šiame tekste bei lietuviškoji jo literatūrinė geografija. Keliami klausimai, kokios kultūrinės ir literatūrinės reikšmės galėjo būti jame sutelktos XX a. pradžioje, kokie lenkų bei lietuvių kultūros ryšiai juo aktualizuojami. Straipsnio įvade trumpai apžvelgiama medžioklės vaizdavimo vakarietiškoje literatūros ir kultūros tradicijoje kaita bei svarstoma, kiek iš šių įžvalgų tebelieka galioti analizuojant LDK palikimui priklausiausią ir jo veikiamą skirtingų autorių kūrybą. Vėliau atsekami Weysenhoffo kūrinyje konkuruojantys meilės ir medžioklės siužetai bei autoriaus užmojis nostalgiskai pasitelkti savotiškai prarasto pasaulio simbolį – medžioklę. Romanui aiškinti pasitelkiamas užtekstinių nuorodų, teksto vidinių santykių ir aptinkamų intertekstų derinys, tad viena kuri iš teorijų (pavyzdžiui, intertekstualumas) gilinantis į pasakojimo raidą nėra dominuojanti. *Sabalą ir panelę* aktualizuojant lietuviškame kultūros lauke panašiai reikšmingi lieka ir XX a. pradžios Rusijos imperijos istoriniai kontekstai, ir lenkų literatūrinės tradicijos intertekstai, ir romane fiksuojama medžioklės samprata, ir kūrinyje atpažįstami kolonijinio žvilgsnio ir sociokultūrinę terpę, kurioje plėtojamas pasakojimas, bruožai.

Reikšminiai žodžiai: Józefas Weysenhoffas, lenkų literatūra, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, medžioklė, literatūrinė Lietuvos geografija.

Pursuing the Past: Hunting in Józef Weysenhoff's *The Sable and the Girl*

Abstract. The article investigates Józef Weysenhoff's novel *The Sable and the Girl* (Polish: *Soból i panna*) published in 1911. The name of its author is rarely mentioned when discussing the Polish literature of the late 19th and early 20th century. Most literary critics agree, however, that the signature feature in Weysenhoff's works is his poetic descriptions of nature and hunting, especially in aforementioned work. The article analyses the interplay of Lithuanian and Polish cultures in this text as well as its Lithuanian literary geography. The question is raised as to what cultural and literary meanings might have been concentrated in the novel at the turn of the 20th century, and what Polish-Lithuanian cultural connections were revealed due to it. The article introduction offers a brief overview of the changes in depicting hunting in Western literature and cultural tradition, and considers to what extent those insights are still valid when analysing the works of various authors attributed to and impacted by the legacy of the Grand Duchy of Lithuania. The article further traces the competing plots of love and hunting in Weysenhoff's novel, and the writer's ambition to employ the symbol of the lost world – hunting. A combination of extratextual references, internal textual relations, and detectable intertexts has been employed to interpret the novel; therefore, when delving into the development of the narrative, none of the theories (e.g., intertextuality) is clearly dominant. When discussing *The Sable and the Girl* in the Lithuanian cultural field, the historical contexts of the early 20th century Russian Empire, the intertexts of Polish literary tradition as well as the concept of hunting and a colonial look at the sociocultural environment where the narrative is developed remain of similar significance.

Keywords: Józef Weysenhoff, Polish literature, Grand Duchy of Lithuania, hunting, literary geography of Lithuania.

Received: 06/10/2022. Accepted: 25/10/2022

Copyright © Dalia Pauliukevičiūtė, 2022. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Józefo Weysenhoffo (1860–1932) pavardė retai minima aptariant XIX a. pab. – XX a. pr. lenkų literatūrą. Czesławo Miłoszo *Lenkų literatūros istorijoje* šiam rašytojui skirtos tik kelios pastraipos, pastebint, jog geriausiai pavykusių jo kūrinii laikytinas satyrinis lenkų aukštuomenę pašiepiantis romanas *Zigmunto Podfilipskio gyvenimas ir idėjos* (*Żywot i myśli Zygmunta Podfilipskiego*, 1898), tačiau net ir apibūdindamas ironiška laikysena pasižymintį romano protagonistą, Miłoszas suabejoja, ar jį sukūręs autorius „iki galo suvokė, ką daręs“ (Miłosz 1996, 352–353). Sykiu Miłoszas sutinka, jog atpažįstamiausias Weysenhoffo kūrybos bruožas yra poetiški gamtos ir medžioklės aprašymai. Apie jų paveikumą užsiminta ir kritiko Manfredo Kridlio paskelbtame rašytojo nekrologe, kur romanai *Sabalas ir panelė* (*Soból i panna*, 1911) bei *Giria* (*Puszcza*, 1915) laikomi vertingiausiais jo palikimo dalimi. Anot nekrologo autoriaus, nors jų struktūra, siužetai ir veikėjai neišskirtiniai, būtent gamtos vaizdavimo talentas atperka šiuos trūkumus, ir Weysenhoffo romanų įtaigą leidžia prilyginti Ivano Turgenevo *Medžiotojo užrašams* (Kridl 1934, 448–450).

Pirmasis iš šių kūrinių – *Sabalas ir panelė* – XX a. lenkų literatūros ir kultūros istorijoje fragmentiškai vis prisimenamas. 1984 m. romanas buvo ekranizuotas (rež. Hubert Drapella), o gerokai anksčiau, 1953 m., poetas Janas Lechońis publikavo to paties pavadinimo eilėraštį:

Pójdę teraz do lasu, już wieczór zapada
I pierwsza wśród tysiąca wschodzi gwiazda błada
Nad drzewa rozszumiałe wielką nocną sągą,
Posłucham krzyku ptactwa, co tutaj się roi,
A może też wypatrzę, jak starszym przystoi,
Kapiącą się w jeziorze jakąś piękność nagą.

Za dużo na mnie naszło rzeczy zapomnianych!
Wśród woni nocnych kwiatów pod gankiem rozszianych
Będę chodził, aż mgły się znad wód wzniosą ranne,
I w ciemnym obcym lesie, jak w naszej dąbrowie,
Będę wołał i słuchał, czy echo odpowie,
A później będę czytał „Sobola i pannę“.¹
(Lechoń 1995, 168)

Eisiu dabar į mišką, jau mat vakarėja,
Pirma iš tūkstančio blanki žvaigždė ryškėja,
Virš medžių, kurie šlama didžia nakties sakme,
Klausysiu paukščių klyksmo, knibždėte knibžda jų,
O gal dar nužiūrėsiu, kaip seniui pritiktų,
Nuogą gražuolę, besimaudančią ežere.

Per daug mane užplūdo dalykų užmirštų!
Tarp kvapo nakties gėlių po langais pasėtų,
Kol ryto rūkai pakils virš vandens, bastysiuos;
Kaip mūs ažuolyne, miške tamsiam, svetimam,
Šauksiu ir lauksiu, ar aidas atsilieps čia man,
O vėliau „Sabalą ir panelę“ skaitysiu.

Vertė Karolina Slotvinska

¹ Perprasti eilėraščio tekstą ir potekstes autorei padėjo prof. dr. Brigita Speičytė.

Emigracijoje rašytame eilėraštyje prabylama iš seno, prisiminimuose klaidžiojančio subjekto perspektyvos. Į pasivaikščiojimą išėjus fiksuojami įprasti naktinės gamtos ženklai: paukščių šnaresys, žvaigždės atvirame danguje, gėlių kvapai, virš vandens kylantis rūkas. Vis dėlto miškas, į kurį išeinama – tai tamsus, keistas ir svetimas miškas, nors ir primenantis „mūsų ąžuolyną“ („jak w naszej dąbrowie“). Eilėraščio subjekto saviironiška replika apie savo amžių, dėl kurio, „kaip seniui dera“ („jak starszym przystoi“), pavyktų nebent žvilgtelėti į jauną mauduolę ežere, nenustelbia bendros teksto emocijos – lūkesčio išgirsti praeities aidą. Jei šis lūkestis ir atrodo pasmerkta, prie jo sugrįžtama paskutinėje teksto eilutėje atsiverčiant *Sabalą ir panelę*.

Lenkų ir lietuvių kultūros sampynų atžvilgiu romaną *Sabalas ir panelė* išskiria lietuviškoji literatūrinė geografija. Jei po kelių dešimtmečių kūrinys intertekstiškai išnyra kaip prarasto pasaulio nostalgijos simbolis, atrodo verta patyrinti, kokios kultūrinės ir literatūrinės reikšmės galėjo būti jame sutelktos XX a. pradžioje, ir kokie lenkų bei lietuvių kultūros ryšiai romano autoriui atrodė verti aktualizuoti.

Józefo Weyssehoffo biografija nėra nuosekliai susijusi su Lietuva. Gimęs rytų Lenkijoje, Liublino vaivadijoje, dalį vaikystės jis praleido Vilniuje, vėliau studijavo teisę Dorpatu (Tartu) universitete. Rašytojas buvo įsikūręs Varšuvoje ir nemažai keliavo po Europą, o į Lietuvą paprastai atvykdavo vasaromis – pabūti gamtoje ir pamedžioti. Daugiausiai laiko jis praleido Rokiškio apylinkėse, kur Weyssehoffų giminei dar nuo XVIII a. priklausė keletas dvarų. Nuo 1760 m. iki Pirmojo pasaulinio karo Weyssehoffai ūkininkavo Jūžintuose (giminės lėšomis 1792 m. buvo pastatyta dabartinė mūrinė šv. arkangelo Mykolo bažnyčia), o XIX a. vid. įsikūrė Tarnavoje, kur vasaromis ir lankydavosi Józefas Weyssehoffas. Bendri pomėgiai, ypač medžioklė, suvedė rašytoją su kaimynystėje, Gačionių dvare, gyvenusiu Piotru Rosenu. Būtent tarp Jūžintų, Tarnavos ir Gačionių plėtojamas romano *Sabalas ir panelė* siužetas, o aplinkiniuose miškuose, nuklystant į Šimonių girią bei Šepetos durpyną prie Kupiškio, vyksta aprašomos medžioklės².

Jei medžioklės aprašymus kritikai sutartinai laiko geriausių Weyssehoffo tekstų dominante, verta atsigręžti į mąstymo apie medžioklę kaitą ir su tuo susijusį jos vaizdavimą literatūroje. Amerikiečių antropologas Mattas Cartmillas išskiria kelis istorinius medžioklės sampratos etapus. Senovės graikų literatūroje ir mituose medžioklė buvo prilyginama karo repeticijai, į ją išsiruošiusius vyrus lydėjo įsitikimas, jog ši veikla liudija žmogaus racionalumo galią, jo pergalę prieš iracionalųjį žvėrišką pradą. Krikščioniškoje Europoje toks vertinimas patyrė permainą, ypač Renesanso laikotarpiu, kai medžioklė, išskirtinė aristokratijos pramoga, imta kritikuoti kaip šio luomo tironijos reprezentacija (Cartmill 1993, xi–xii). Romantizmo epochoje požiūrį į medžioklę veikė ambivalentiškas santykis su laukine gamta. Kaip atsvara gamtos užvaldymo idėjomis parentai Apšvietai, romantikų

² Svarbu pažymėti, jog Gačionių ir Tarnavos dvarų likimai susiklostė visiškai skirtingai. Sovietmečiu Gačionyse buvo kolūkio kontora, biblioteka, kultūros namai, vėliau dvaro patalpos padalintos į butus kolūkio šeimoms. XX a. pabaigoje Rosenų giminė dvarą atgavo ir 2006 m. jis buvo restauruotas. Anot Piotro Roseno vaikaičio, atkuriant dvaro fasadą (kolonas) pasinaudota Józefo Weyssehoffo *Sabalo ir panelės* antrojo leidimo (1913 m.) iliustracija, kurios autorius – rašytojo pusbrolis Henrykas Weyssehoffas. Šiuo metu dvare veikia svečių namai, o vasaromis jame lankosi ir Rosenų šeima. Tuo tarpu Tarnavos dvaras su bokštu tebėra apleistas ir apgriuves, nors Weyssehoffų palikuonys, regis, taip pat domisi jo restauracijos galimybėmis ar planuoja parduoti.

nuostata oponavo pragmatinei laikysenai. Nors tokių poetų kaip lordo Byrono ar Percy Bysshe Shelley'io poezijoje gamta suvokiama kaip subjektui prieglobstį teikianti erdvė, gyvūnai romantikų verčių skalėje neprilygsta žmogui, kuriam vieninteliame tenka privilegija priartėti prie transcendencijos. Kai kurie romantikai, ypač Vokietijoje, aukštino medžiotoją kaip kilnųjį „pusiau laukinį“, savotišką romantiką su šautuvu, gamtos bičiulį, ilgesingai klajojantį po mišką. Kiti, pavyzdžiui, Johannas Wolfgangas Goethe, Williamas Blake'as ar Friedrichas Schilleris tokiam vaizdinui negailėjo kritikos (Cartmill 1993, 111–122).

Kita vertus, šios bendros išvalgos gali būti tikslinamos kalbant apie Renesanso ar Baroko kultūros poetinę raišką LDK, taip pat ir vėlesnį lenkų romantizmą. Prisimenant 1523 m. išspausdintą Mikalojaus Husoviano poemą *Giesmė apie stumbrą*, kurioje esama Vytauto laikų lietuvių medžioklės epizodų, galima grįžti prie minties, jog simboliškai medžioklė ir karas remiasi tuo pačiu modeliu: žvėries medžioklė prilygsta kovai su priešu. Aiškindamas į stumbro medžioklės vaizdų aprašymą integruojamą panegiriką valdovui senosios Lietuvos literatūros tyrėjas Tomas Veteikis pastebi, jog „poetas visą medžioklės pavojingumą ir pražūtingumą motyvuoja šio kunigaikščio autoritetu: tai Vytautas nustatęs negailestingas medžioklės taisykles, bet ne tam, kad mėgautųsi žudynėmis, o tam, kad lavintų, grūdintų jaunuolius kovoms su šalių puldinėjančiais priešais“ (Veteikis 2007, 243). Tuo tarpu Baroko epochą reprezentuojančio Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kūrinyje *Silviludijos* („Miškų žaidimai“), dedikuotame valdovo Vladislavo Vazos medžioklės pietryčių Lietuvoje, pati medžioklė veikiau tėra pretekstas gamtos kaip Dievo kūrinijos grožiui apdainuoti (Ulčinaite 2022, 25)³.

Weysenhoffui itin svarbaus (Kiežuń 2006, 185–194) Adomo Mickevičiaus tekstuose pynėsi tiek medžioklės kaip reikšmingo laukinės gamtos patirties būdo vaizdiniai, tiek sąsajos su LDK kilmingųjų žygiais, o sykiu buvo žaidžiama medžioklės kaip kūrybos ir susidūrimo su vidiniu subjekto „žvėrimi“ samprata. Garsioji lokio medžioklė poemoje *Ponas Tadas*, kaip primena lenkų literatūros tyrėja Beata Mytych, užtekstine prasme yra klaidų virtinė, balansuojanti ant parodijos ribos (Mytych 2004, 145), tačiau pats užmojis susekti žvėrį ir su juo susiremti simbolizuoja ir kūrybos kaip proceso neuztikrintumą, ir chaotišką jo prigimtį.

Vėlesnes viešas diskusijas dėl gamtos tausojimo ir jos užvaldymo papildė XIX a. pab. imperializmo kritikos diskursas, nes medžioklė, vykstanti kolonizuotuose kraštuose, ir iš jos parsivežti trofėjai, tapo išraiškingu šių kraštų užvaldymo simboliu⁴. Kad medžioklės vaizdiniai buvo pasitelkiami kaip imperijų galios demonstracija, liudija ir tokie leidiniai kaip Nikolajaus Kutepovo keturiatomė *Didžiųjų kunigaikščių, carų ir imperatorių medžioklė Rusijoje (Velikoknjažeskaja, carskaja i imperatorskaja ochota na Rusi)*, išleista 1896, 1898, 1902 ir 1911 metais bei aprėpianti medžioklės laikotarpį nuo X iki XIX a. vidurio. Prabangiai įrištoje knygoje registruojamos Rusijos valdovų medžioklės, papildant

³ Nors silviludijose atsikartoja sėkmingos medžioklės linkėjimai valdovui, įsidėmėtinas dialogas tarp dvariško ir poeto (IV silviludija), kuriame pastarasis gamtos prieglobstį teigia esant atokvėpiu nuo įprastinių pareigų: „Žaliojančių šakų pavėsy / Paukštelių čiulbesio užburtas / Klastingų rūmų garbę slogią / Aš su šypsniu palieku“ (Sarbievijus 2022, 47).

⁴ Pavyzdžiui, Vokietijos imperatorius Vilhelmas II XIX a. pab. – XX a. pr. mėgo medžioti Romintos girioje (dab. Kaliningrado sritis).

jų aprašymus gausiomis medžioklės palydų, laukinio žvėries įveikimo, baigiamųjų puotų iliustracijomis. Tai iškalbingas valstybės teritorijos augimo ir šį procesą įreikšminančių ženklų dokumentas.

Į Rusijos imperiją inkorporuota Lietuva iki 1871 m. neturėjo medžioklės įstatymo, tad ši veikla buvo arba visiškai neregamentuojama, arba retsykais vadovautasi dar 1588 m. Lietuvos Statuto nuostatomis. Naujasis medžioklės įstatymas atskyrė didžiąją (stambiųjų žvėrių: briedžių, elnių, šernų, stirnų) ir mažąją (smulkiųjų žvėrių ir visų paukščių rūšių) medžioklės, buvo įvesti medžioklės bilietai už medžioklę valstybiniuose miškuose (Isokas 2006, 257). Anot istorikų, XX a. pr. medžioklė ėmė prarasti aristokratišką aurą: išaugo nebrangių ginklų gamyba bei pardavimai, ir šis užsiėmimas tapo prieinamas platesniam mėgėjų ratui. Tokie trumpam pamedžioti atvykstantieji buvo kritikuojami Vilniaus medžiotojų draugijos metinėse ataskaitose už tai, jog neskiria laiko susipažinti su aplinka, iširti gyvūnų migracijos kelius (Paškauskas 2017, 284).

Tad literatūrinį *Sabalo ir panelės* medžioklės sluoksnį apipina užtekstinės pačios medžioklės kaip nevienareikšmės, imperijos reglamentuotos veiklos gijos, o ja užsiimančius taip pat galime suskirstyti į atsitiktinius pramogautojus, medžioklių rengėjus ir vietinius dalyvius.

Išlikę negausūs šaltiniai leidžia spręsti, jog medžioklę kaip laisvalaikio pramogą mėgo tiek lenkų bajorai, tiek besiformuojantis XX a. pr. lietuvių inteligentijos sluoksnis. Pavyzdžiui, iš Šatrijos Raganos šeimos atvirlaiškių matyti, kad šis užsiėmimas itin patiko Kazimierui Bukantui bei Marijos Pečkauskaitės broliui Vincentui, prie jų prisijungdavo ir seserys (Speičytė, Kvietkauskas 2002, 67, 83, 99, 177). Itin vaizdingą medžioklės aprašymą savo prisiminimuose yra pateikusi lenkų bajoraitė, vaikystę ir jaunystę praleidusi Žemaitijoje, Magdalena z Nałęcz-Gorskich Komorowska:

Tada nuo kalvos, kvepiančios kadagiais ir saulės įšildytais čiobreliais, pirmą kartą stebėjau ir įsiklausiau į medžioklės vyksmą. Tolimi varovai artėjo, atrodė, kad netrukus pasieks miške pasislėpusių šaulių liniją. Arklius prižiūrintys vežėjai atsistoja brikuose, įsiklauso ir užsikrečia medžioklės jauduliu. Tuoj išbėgs čia! Bet ir vėl tolsta, dingsta... Dabar dėdės trimitas kažką skelbia, matyti žali šaulių mundurai, kai jie sparčiai pereina iš miško į atžalyną ir dingsta jo tankmėje, o paskui vienas šūvis, dar keli, ir džiugus trimitas praneša, kad nušauta lapė.

Ir dar kita medžioklė, tąkart stirnino, Stonkalnės miške. Aukštastiebiame pušyne yra maža eiguva, kurioje gyvena eigulys šaulys Owsinskis, dėdės ištikimas tarnas ir favoritas. Medžiotojai stovi išilgai plačiai iškirstos „linijos“. Dėdė Antosius gal paskutinis, nes matomas atžalyno ir miško laukymės sandūroje. Paleisti šunys lekia kažkur į miško gilumą, o tuo tarpu lauką kerta stirnų banda. Sustoja, nemato šaulio, įsiklauso ir greitai lyg mintis persōka griovį ir liniją, kurioje stovi nė šūvio nepaleidę medžiotojai. Neiššovė, nes dėdė verčiau žiūrėjo, negu šaudė – „per gražios!“ Kaip tikras miško ir žvėrių mylėtojas jis buvo negailėstingas kovotojas su tais, kas darydavo jiems žalą, bet toks pat rūpestingas globėjas ir žiemą šeriamų žvėrių augintojas (Komorowska 2013, 139–140).

Prisiminimų autorė gimusi 1900 m., tad jos nuorodos į šeimos medžioklės tradicijas apytikriai atitinka čia nagrinėjamą laikotarpį. Viena vertus, du aprašyti epizodai atskleidžia medžioklę kaip nuotyki, kita vertus, jį pateisina kaimyniškas ryšys su gamta ir rūpestis

jos gyventojais. Visiškai priešingus įspūdžius pateikia girininkas Aleksandras Tenisonas, užrašęs buvusio Plungės medžioklio, kunigaikščio Mykolo Oginskio (1848–1902) eigulio pasakojimus. Pagrindinė kunigaikščio rengiama medžioklė vykdavo rugsėjo pabaigoje, per Mykolines. Ši šventė Rietave tęsdavosi visą savaitę, į ją būdavo sukviečiami garbūs svečiai, vykdavo žaidimai bei medžioklės sėkmę pažyminčios puotos. Pasiruošimą medžioklei atlikdavęs kunigaikščio medžioklės sodyboje gyvenęs eigulys Budzinskis šį laikotarpį prisimena taip:

Ruošdavosi Mykolinėms medžioklėms ištisus metus. Eiguliams buvo įsakyta gaudyti zuikius, kasti iš urvų lapiukus, supirkinėti iš gyventojų laikinai pagautus miško žvėris ir pristatinti į mano žvėryną. Aš čia juos šioje sodyboje prižiūrėdavau, šerdavau ir augindavau Mykolinės medžioklei... Kartą šeriau ir du jaunus vilkiukus. Kai paaugo, išvežė juos į Vilnių: kunigaikštis padovanojo vienam žvėrynui.

Naktį prieš medžioklę aš jau visai nebeužmerkėdavau akių. Rūšiuodavau lapas pagal jų kailių plauką; zuikius kišdavau į atskiras dėžes, prikraudavau tų dėžių pilną vežimą ir dar tamsoje, vos aušrojant, kaip kaimietis su paukščiais į turgų, išskubėdavau į mišką išdėlioti savo augintinius iš anksto jau nustatytose vietose, netoli medžiotojų linijų. Kol kunigaikštis su svečiais atvyks į mišką ir pradės medžioklę, turėjau suskubti viską atlikti ir pasislėpęs laukti miške prie dėžių, skirtų pirmajam varymui. Buvo numatyta, kur kuris svečias stovės. Aukštesniems, garbingesniems svečiams buvo skiriami geresni ir gražesni laimikiai. Šios gudrios medžiokliškos paslapties, Dieve saugok, kunigaikščio svečiai neturėjo žinoti.

[...] Prisišaudę miške lapių, ožių⁵, zuikių, o dvaro parke fazanų ir įsitikinę, kiek daug žvėrių kunigaikščio medžiokliniuose plotuose (visai tuščio varymo nebūdavo nė vieno), svečiai patenkinti išvažiuodavo namo (Tenisonas 1975, 116–118).

Weysenhoffo romaną *Sabalas ir panelė* galima būtų skaityti kaip šių konkuruojančių medžioklės refleksijų sampyną. Tačiau fikcinis pasakojimas, kuriame neabejotinai išnyra „autentiškos“ bei sukultūrintos medžioklės tradicijų konfliktas, teksto supratimą juo papildo, tačiau ir kreipia atskira linkme. Tai lietuviškųjų kontekstų bei literatūrinių LDK intertekstų tinklas, kuriame meilės ir medžioklės siužetai varžosi tarpusavyje.

Sabalo ir panelės pasakojimas nėra išskirtinai vingiuotas, o struktūra itin negriežta. Trumpai nusakyti romano vyksmą galima pasitelkiant pagrindinio veikėjo Mykolo (Misiaus) Rajeckio (Jūžintų dvarininko) ir jo bičiulio Stanislovo (Stacho) Pucevičiaus (Gačionių dvaro savininko) santykius. Šiuos du bajorus sieja medžioklės pomėgis, o jų socialinis gyvenimas susiklosto visiškai priešingai: Stanislovas pamilsta ir susituokia su valstiete Anele, o Mykolo romantinis ryšys su taip pat lietuvaite valstiete Uršule nutrūksta. Knygos pavadinimas atliepia šias dvi tekste užduodamas ir pakaitomis plėtojamas temas – meilę ir medžioklę. Apie Weysenhoffą studiją parašiusi lenkų literatūros tyrėja Irena Szypowska šio romano analizei skirtą knygos skyrių yra kiek ironiškai pavadinusi „*Sabalas ir panelė*, arba nei sabalo, nei panelės“ (Szypowska 1976, 222). Tuo gana tiksliai nusakoma niekur nevedanti protagonisto meilės linija – šiuo požiūriu Mykolas išties paliekamas nepajudėjęs iš pradinio taško. Tai, kad Gačionių dvarininkas visų nustebimui veda valstietę, o Mykolas apie analogišką sprendimą rimčiau nesusimąsto, Tadeusz

⁵ Ožiu vadinamas stimos patinas, ožka – stirna.

Bujnickis yra įvertinęs kaip ženklą, liudijantį apie Weyssenhoffui netgi fikcinėje plotmėje neįveikiamas luomines perskyras (Bujnicki 2009, 124)⁶.

Visgi su šia mintimi galima diskutuoti, nes romano protagonistą geriausiai charakterizuoja anaiptol ne bajoriškas tapatumas ir galbūt su tuo susijusi mezalianso baimė. Šį personažą taikliau apibūdina jo atsisakymas veikti. Tai, kad Mykolo ir valstietės Uršulės jausmai nerealizuojami santuoka, kad jie neturi nei erotinės, nei konfliktinės kulminacijos, atrodo visiškai natūralu. Jūdvių romantinis siužetas apskritai yra gana blyškus ir pabiras: pasakojimo požiūriu bandymas susitikti dviese naktį prie ežero būtų buvusi logiška įvykių seka, tačiau, užuot atėjęs į pasimatymą su mylimąja, veikėjas išvyksta į dar vieną medžioklę, o grįžęs į reiškiamą merginos atsivadimą atsako patarimu ištekėti už jai palankaus valstiečio. Šiuo aspektu romanas lieka tarsi be pabaigos: skaitytojo smalsumui patenkinti yra užsiminta, jog Uršulė pakluso patarimui ir su vyru apsigyveno toli nuo Rokiškio apylinkių.

Romano protagonisto santykius su Uršule, jo požiūrį į ją, kaip ir į artimą draugą vietinį bajorą Stachą, Szypowska yra pavadinusi teriomorfizacija (Szypowska 1976, 228). Jiedu yra vaizduojami kaip neatsiejami nuo kraštovaizdžio, o Mykolas čia tik laikinai svečiuojasi, nesąmoningai ruošdamasis „savo gimtosios žemės metraštininko profesijai“ (Weyssenhoff 2006, 51). Išoriniai Stacho, kuris Mykolui yra „lietuviško miško ir kaimo įvaizdis“ (Weyssenhoff 2006, 134), bruožai pasakojime fiksuojami gamtiniais palyginimais įrašant jį į lankomą ir stebimą pasaulį, ir šį įrėminimą Bujnickis pagrįstai laiko kolonijiniu žvilgsniu (Bujnicki 2009, 118):

Keleriais metais vyresnis Stanislovas užaugo, kaip Dievas davė, tame krašte, kuris dar mažai kuo skyrėsi nuo pirmųkščio rojaus. Vešlios raistų bei kalvų augalijos krašte – ir Stasio veidas nuo drėgnų lūpų žandų link buvo džiugiai apžėlęs, tik pasmakrė palikta skustuvui. Kraštas buvo apdovanotas tamsiais blakstienų miškais, apsuptais mėlynakių ežerų – ir Stasio akys su tamsiomis blakstienomis, švelnios ir paslaptingos kaip gilūs vandenys (Weyssenhoff 2006, 6).

Uršulės atveju pasakojime pinasi erotinį atspalvį turintys kultūriniai įvaizdžiai: ji Mykolui yra „šių miškų driadė“, „kaimo nimfa“, net dėl nusivylimo meile pasiligojusiai jai skiriamas visišką distanciją liudijantis įvertinimas, mat „skulptorius ar tapytojas kaip tik dabar jos nuostabiai sulysusį kūną imtų modeliu kokiai nors liūdnei nimfai iš Dianos palydos“ (Weyssenhoff 2006, 65, 120, 224). Kitaip tariant, protagonisto susižavėjimą Uršule maitina jo paties meninės aspiracijos, kuriose mainosi skolinti moters kaip viliojančios laukinės gamtos simboliai (tai nedviprasmiškai žymi ir merginos pavardė – Laukinytė) bei sąlytis su iš dalies svetima ir sunkiai prakalbinama, tad artimesne gamtos nei kultūros sferai, lietuvių kaimo aplinka. Teriomorfizaciją geriausiai iliustruoja scena, kai Uršulė padeda medžioti slankas:

Vėl danguje pakibo skrendantis slankos šešėlis, naiškus, kaip vaiduoklis, nes plaukė be garso. Tačiau Mykolas šovė aklai. kažkas trinktelėjo į žemę, net pliūškstelėjo – slanka greičiausiai nukrito į vandenį tarp krūmų. Tuoj pat uoli Uršulė metėsi į numanomą vietą su nemažu azartu, kaip aportojuantis* vižlas (Weyssenhoff 2006, 125).

⁶ Bujnickio straipsnyje sugretinami Marios Rodziewiczównos romanas *Pilkosios dulkės* bei Weyssenhoffo *Sabalas ir panelė*. Lenkų žemvaldžių bei lietuvių valstiečių santykių niuansai, Bujnickio manymu, originaliau atskleidžiami Rodziewiczównos romane.

Nors veikėjus ir sieja abipusė trauka, jų tarpusavio komunikacija pirmąją vasarą išlieka instinktyvi ir nebyli: Mykolas beveik nemoka lietuviškai, o Uršulė prastai supranta lenkiškai. Mokytis šios kalbos žiemą ją skatina viltis pačiai perskaityti lenkiškai rašytą galbūt Mykolo laišką. Bene ilgiausias jų pokalbis antraisiais pažinties metais, kai abu jau gali susikalbėti, yra išsiskyrimo scena, tad kalbinės raiškos sklandumas tarp veikėjų jų ryšį ne sutvirtina, o veikiau nutraukia. Tad šią sąjungą neįmanomą daro ne tiek socialiniai skirtumai, kiek iš pradžių neįvardijamas, o romano pabaigoje jau akivaizdus Mykolo pasirinkimas, išsakomas Stachui – „sapnuojasi man, kad būsiu rašytojas, naudingas ir garsus“ (Weyssenhoff 2006, 251). Iš šių žodžių akivaizdu, kad romanas neturėjo jokių užmojų būti pasakojimu apie nelaimingą meilę. Tai veikiau grįžimo į prarastąjį rojų utopija, paieška patirties, originalaus išsivadavimo iš tradicinio siužeto, civilizacijos priskirtų socialinių reikšmių. Kadangi Uršulė yra tik vienas iš tokios laukinės, savaimingos būties, kurią patirti siekia Mykolas, simbolių, jo paties vaizduotės vaisius, nelyg plevenanti gamtos dvasia, – tai, kad ji išmoksta lenkų kalbą yra tik šių iliuzijų sklaidantis trūkumas.

Net jei romano pavadinime ir sugretinti įvairiaprasmės medžioklės „laimikiai“, sabalas ir panelė, iš Mykolo ir Uršulės meilės linijos galime daryti išvadą, jog ši kartą persvara atitenka sabalui. Dėl šios priežasties įdomu pasigilinti, kas iš tiesų medžiojama šiuo pasakojimu bei kokios jame aprašytų medžioklių patirtys motyvuoja čia siūlomą Weyssenhoffo teksto interpretaciją.

Pasakojimo pradžioje drauge medžiojantys Stanislovas ir Mykolas traukia seną XVI a. dainą „Eisim medžioklėn“:

Vyksime medžiot, medžiot, / Bičiuli mano! / Medžiot, medžiot, medžioti / Į žaliąją girelę, / Bičiuli mano! / O ten skuodžia kiškis, kiškis – / Bičiuli mano! / Leiski kurtelius nuo saito, / Lai sugriebia kiškelį, / Bičiuli mano! / O dabar dalinkimės, dalinkim, / Bičiuli mano! / Tau kiškelis ir stirna, / O man sabalas ir pana, / Bičiuli mano! (Weyssenhoff 2006, 10).⁷

Stanislovas pradeda, o Mykolas pratęsia abiem gerai žinomą dainą, paaiškinančią ir jų tarpusavio bendravimą, grįstą susikalbėjimu, draugišku pasivaržymu, taip pat Mykolo pasigėrėjimą Stanislovo medžioklės įgūdžiais ir siekį jam nenusileisti. Kartu šią dainą galima laikyti nuoroda, intertekstiškai susiejančia kūrinį su renesansine LDK aktualia medžioklės samprata.

Be abejo, Weyssenhoffo romane husovianiška analogija ir medžioklės kaip karo pratybų samprata nebegali būti pasitelkta, nes valstybė, kurią ginti reikėtų būti pasiruošusiam, nebeegzistuoja. Tad tekste pateikiami Mykolo svarstymai apie medžioklės turinio ir formų kaitą apima beveik visas anksčiau minėtas medžioklės sampratas – ir pirmąsias žmogaus bei žvėries susidūrimą, ir medžioklę kaip karališką užsiėmimą, ir jos nuvertėjimą dabartinais laikais. Išskirtinę reikšmę šiuose apmąstymuose turi pirmąsias žmogaus bei žvėries susidūrimą, ir medžioklę kaip karališką užsiėmimą, ir jos nuvertėjimą dabartinais laikais. Išskirtinę reikšmę šiuose apmąstymuose turi pirmąsias žmogaus bei žvėries susidūrimą, ir medžioklę kaip karališką užsiėmimą, ir jos nuvertėjimą dabartinais laikais. Išskirtinę reikšmę šiuose apmąstymuose turi pirmąsias žmogaus bei žvėries susidūrimą, ir medžioklę kaip karališką užsiėmimą, ir jos nuvertėjimą dabartinais laikais.

⁷ Esama bent poros šios dainos versijų, ir tekste cituojami tik keli jos posmai. Viename praleistų posmų („A tam biegnie panna, panna, / Towarzyszu mój! / Puszczej charty ze smyczą, / Niechaj pannę pochwyć, / Towarzyszu mój!“) paralelė tarp paleistais kurtais sugriebiamų gyvūnų ir analogiškai pagaunamos merginos tik paryškina abiem medžioklėms pasitelkiamą erotinį pradą.

priartėti prie laukinės būties ir praktiką „gamtos paslaptims kaupti“ (Weyssenhoff 2006, 87). Dauguma romane aprašomų medžioklių rikiuojasi tokioje autentiškos ir neautentiškos patirties skalėje, nors kiekviena jų turi papildomą užtekstinę ar intertekstinę prasmę. Romano struktūros požiūriu reikšmingiausi skyriai („Valdiška medžioklė“, „Chackelis“, „Puokštės“, „Valstietiška medžioklė“ bei „Šepeta“) leidžia atsekti protagonisto medžioklės patirčių panoramą ir aptikti joje susipynusius tebegaliojančių praeities pasakojimų ir dabarties aplinkybių išpaudus.

Į valdiškos urėdijos rengiamą vilkų medžioklę su varovais Šimonių girioje vykstantys Mykolas ir Stanislovas prisijungia prie kitų, iš visų Lietuvos pakraščių sukviestų bajorų. Iš šio laikotarpio spaudos galima spręsti, jog vilkų medžioklės XX a. pr. buvo reguliariai organizuojamos siekiant kontroliuoti vilkų populiaciją. Korepondenciją į *Vilniaus žinias* 1908 m. atsiuntęs Peliksas Bugailiškis skirtingai nusako įvairių sluoksnių dalyvavimo šiose medžioklėse motyvus, taip pat ir vietinių imperijos administratorių elgseną:

Šimonis (Ūkm. pav.) *Medžioklė*.

Šimonių giriose užsilikę dar vilkų. Jie nemažai išpiauna arklių, išnešioja ėriukų, žąsų ir kitų gyvulių, išdrįsę gi lenda ir į gurbus.

Dėlto kasmet daromos jų medžioklės. Suvažiuoja visokios ponybės: dvarininkų ir įvairių valdininkų, suvaro iš apylinkės žmonės ir užmuša vieną-kitą vilką. Žmonėms, žinoma, tas naudą suteikia, tik bėda – ne vieni vilkai nuo tų medžioklių nukenčia, bet kai-kada – ir žmonės. Kad ir neseniai buvusioje medžioklėj sakysime: ponams labiau rūpi pramoga, kai-kuriai vyresnybei – iškilmė, kai-kuriai – garbė, kai-kuriai – ir... „naudos“ trupinėlis... Žmonėms pati brangioji darbymetė – rugiapjūtė, o čia raiti sargybiniai jodinėja po sodžius, medžioklėn varo. Daugeliui su arkliais liepta būti miestelyj net iš-vakaro – sargybinių vežti; kitiems net už 8–13 varstų, rugius vežus pametus, reikėjo važiuoti. Blogiausiai – seniunams. Jiems – ir arkliai rūpinti, ir sargybiniai „lenkti“. Palaiminti, kurie „nulenké“: jie lengvai „atsitiesė“ – „sidabriniukais“. Vargšai, kurie nesusiprato: vienas net mušti gavo, kitas ne vieną ir „popierinį“ palydėjo (Bugailiškis 1908, 1).

Žinoma, *Sabalo ir panelės* veikėjai šiuo atveju priklauso „visokios ponybės“ kategorijai, kuriai didžiausią įspūdį palieka žinia, jog medžioklėje dalyvaus tiesioginis Mikalojaus Radvilos Juodojo palikuonis, Taujėnų dvarą valdęs kunigaikštis Konstantinas Radvila, išties buvęs aistringas medžiotojas (Meysztowicz 2004, 103). Į Šimonis jie vyksta trumpam stabtelėdami Salose, kur susipažįsta su Narcizu Podolskiu ir išklauso pasakojimą apie jo knygų kolekciją, iš kurios, Podolskio žodžiais, jis semiasi nusiramino, tai – Platonas, Sokratas, pranašiško žodžio Skarga ir gaudinanti Syrokoslės liutnia (Weyssenhoff 2006, 48). Tiek Salų šeimininkai, tiek Mykolą su Stanislovu Šetekšnoje apnakvadinęs draugas bajoras Rudomina, yra įsitikinę, kad būtent Radvila vadovaus rytdienos medžioklei, ir ši istorinė pavardė bei dienos įspūdžiai lemia, kad būsima medžioklė Mykolui iškyla vaiduoklišku sapnu:

Pynėsi Mykolui dienos prisiminimai ir išgirstos kalbos ar anksčiau sapnuotos neišpasakytos pasakos. Gerai žinojo, kur ilsisi, tarp kokių sienų, kur langai, ir vaizduotėje kūrė sąmoningai. Po to viskas, kas tilpo laike ir erdvėje, susijaukė ir pakilo didžiuliais, skrendančiais ratais... Yra vilkų galybė tarp Salų ir Šetekšnos, traukia visi į Šimonis, kur rengiamas visuotinis mūšis. Nes tai iš tikrųjų nėra vilkai, o priešai – traukia eskadronais miško keliais, į dideles

laukymes, mes (medžiotojai) sutelksime savo jėgas, kai atvyks Radvila su štabu ir perims vadovavimą. – Vilkai turi vienodus pilkus mundurus, mes – įvairią aprangą; gaila net, kad tokią įvairią, nes sunku atpažinti prieblandoje ir miške. Aš (Rajeckis) esu gretoje su Pucevičium ir Rudomina, kurio pravardė Dusetiškis⁸. Aš čia taip pat turiu savo pravardę – Duninas⁹, o Pucevičius – Dolenga¹⁰. Tai kiekvienas žino, apie tai sutarėme pasitarime Salose. Netoliese žingsniuoja ir Podolskis, pramintas Chudomara, žengia daug pažįstamų iš arti ir iš labai toli, kažkada matytų. Kažkoks šaunus lietuvių eigulys, plika galva, su dešine iškelta priešų prakeiksmui, kairėje rankoje išskleista vėliava, atsistojo prieš mus ir veda per medžių išvartas, per lavonus... Jau yra lavonų... mūsų! Kitas eigulys, tykojantis, veda besiveržiančių priešų link šunų tuntą – o tai yra „įsiutusi Strapčizna ir įniršęs Spravnikas“. Dabar kartu visi! – Kur Radvila su štabu? Pragariškai užkaukė šunys – iš eigulio-vėliavininko lūpų sklinda kovos šauksmas – trimituojama mūsų!.. (Weysenhoff 2006, 55)

Dabartiniams bendražygiams suteikiamos sąsajos su istorinėmis asmenybėmis, jie pervadinami garsių valstybės veikėjų iš įvairių ATR laikotarpių vardais, tai praeities fragmentų rinkinys, apgailestaujant dėl jų tarpusavio skirtumų (kovotojai dėvi įvairią aprangą, „gaila net, kad tokią įvairią“), kai priešai atpažįstami iš vienodų pilkų mundurų. Istorinių intertekstų eilė baigiama nuoroda į Adomo Mickevičiaus *Pono Tado* epizodą, kuriame susirinkę bajorai išsiruošia į lokio medžioklę (Mickevičius 1974, 497). Mykolo sapne atsikartojantys medžiokliai šunys – „įsiutusi Strapčizna ir įniršęs Spravnikas“ (paniekiami epitetai, taikomi Rusijos imperijos prokuroro žmonai ir policijos viršininkui) – kuria tiesioginę analogiją su Mickevičiaus aprašyta lokio medžiokle, ir leidžia iliuziškai interpretuoti rytdienos įvykių garbingų istorinių susidūrimų su valstybės priešais kontekste.

Deja, valdiška vilkų medžioklė nepateisina nei grobio besitikėjusių, nei suteikusių jai kone ritualinę prasmę Mykolo lūkesčių. Žadėtasis Tujėnų kunigaikštis Radvila neatvyksta, o kai žinia pasiekia Bagdoniškių dvarininką Mykolą Riomerį, šis taip pat nusprendžia neprisijungti. Išretėjusioms, be lyderių likusioms, bajorų gretoms girininko perskaitomos medžioklės taisyklės, „kurių vieni nesuprato, kiti nesiklausė“ (Weysenhoff 2006, 59). Abejingą atmosferą liudija ir vietinių varovų laikysena. Tai apie 800 valstiečių ir paauglių, kurie „mieguistai trainiojosi aplinkui“ (Weysenhoff 2006, 56), tarsi patvirtindami užtekstinį Bugailiško komentarą, jog į vilkų medžioklės surinktieji apylinkių gyventojai tikrai turėjo rimtesnių užsiėmimų. Vilkų varymas nenusiseka, tad neišnyra ir numanomas priešas, kurio tikėjosi Mykolas, be to, pačius medžioklės dalyvius permerkia lietus. Ši medžioklė, kitaip nei susirėmimas su Mickevičiaus poemoje Rusijos imperiją reprezentuojančiu lokiu, yra ne tik neįvykęs, tačiau ir kiek kitokią absurdo atspalvį turintis žygis.

⁸ Jonas Mikalojus Rudamina-Dusetiškis (1615–1651) – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoras, valstybės veikėjas.

⁹ Tai dar viena žaidimo istorinėmis pavardėmis detalė. Gedeonas Rajeckis (Duninas) (1589–1654) – LDK bajoras, kaip Jono Karolio Chodkevičiaus kariuomenės kapitonas dalyvavo ATR žygiuose į Maskvą 1617–1618 metais.

¹⁰ Dolenga (Dołęga) buvo rusėnų-lietuvių kilmės bajorų Chodykinų, kilusių iš Smolensko, giminės herbas. Chodykinų giminė pasidalijo į dvi stovyklas Oršos mūšio (1514 m.) metu, dalis rėmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, kiti – Maskvos kariuomenę. XIX a. vid. vienas iš 1863–1864 m. sukilimo vadų Zigmantas Sierakauskas buvo pasirinkęs Dolengos slapyvardį, nes Dolengos herbą naudojo ir Sierakauskų giminė. Už konsultaciją senųjų LDK giminiių pavardžių bei heraldikos klausimais autorė dėkoja istorikei dr. Redai Griškaitei.

Jei *Pono Tado* protagonistas, užsisvajojęs apie šlovingą praeitį, pramiega medžioklės pradžia, Mykolo sapno scenarijus negali būti įgyvendintas ir dėlto, kad „puolimą“ rengia ir administruoja pats simbolinis, neįvardijamas priešas – vietiniai carinės valdžios atstovai, o lauktas medžioklės laimikis – vilkai – taip ir nepasirodo.

Kitoks ir bene ryškiausias permainingų medžioklės tradicijų pavyzdys yra vėlesniuose romano skyriuose aprašomos naujametinės medžioklės Lenkijoje. Į aukštuomenės susirinkimą pas kunigaikščius pakviestas Mykolas iš pradžių nusiteikia pakiliai, jį žavi pati medžioklės ceremonija, kurioje dalyvaujant svarbu pademonstruoti savo išmanymą: taktiką, taiklumą, žinias apie naudojamus ginklus. Tačiau nepavykus pirmu bandymu nušauti šerno, ir įtikėjus, jog tai buvo legendinis Chackelis, jo pasitikėjimas savimi išgaruoja. Galiausiai varovų atgabentas šernas įvertinamas kaip ištis išpūdingas trofėjus, visgi jaunam medžiotojui tai nuvilianti patirtis – joks grobis negali prilygti įsikūrusiam jo vaizduotėje. Pamažu aiškėja, kad šį kartą herojus vaikėsi patį medžioklės kultūrinei recepcijai būtina pasakojimą, reikiamai pagražintą ar suklastotą, nes Rokiškio apylinkėse XX a. pr. įsikūręs nesumedžiojamas šernas Chackelis, „didžiausias šernas miškuose su rudomis žandenomis“ (Weyssenhoff 2006, 94), kaip užtikrina istorijos autorius, gyvena iki šių dienų.

Antroji, žiemos sezoną baigianti, medžioklė Mykolo nusivylimą tik sustiprina. Nors taiklumas ir pelno jam vieno geriausių šaulių reputaciją, tai, kad medžioklės objektas buvo masiškai kylantys pabaidyti fazanai („puokštės“), paverčia įvykį ne sumanumo ir drąsos išbandymu, bet veikia, paties žodžiais tariant, skerdynėmis vištidėje. Romano pabaigoje fazanas kaip laimikis dar labiau diskredituojamas pasakojimu apie Taujėnų kunigaikštį (tai veikiausiai tas pats į valdišką vilkų medžioklę neatvykęs Konstantinas Radvila), įveisusį fazanus dvaro parke. Anot Mykolo medžioklės draugo, fazanas jau yra paukštis, praradęs turėtą laukiniškumą, taigi betinka „virėjams juos šaudyti, ne medžiotojams“ (Weyssenhoff 2006, 209).

Valdiškos ir aristokratiškos medžioklių alternatyva tampa valstietiška tetervinų medžioklė, į kurią Mykolas su Stanislovu išsiruošia lydimi Uršulės dėdės Laukinio. Tai vietinis, už brakonieriavimą teistas valstietis, jaunųjų medžiotojų vertinamas dviprasmiškai. Dar pirmojo susitikimo metu išgirdęs, kad Mykolas su Stanislovu turi leidimą šauti tik į briedį, jis numoja į tai pasakymu: „Legalus briedis geras, [...] bet skanesnė neleistina stirma – štai kaip yra!“ (Weyssenhoff 2006, 17). Dėl taisyklių nepaisymo ir buvimo teisiniame užribyje, į jį žvelgiama su panieka, kita vertus, kaip puikiai pažįstantis apylinkės miškus bei gyvūnų įpročius, Laukinis yra medžioklės autoritetas, kurio patarimų dera paisyti. Jo santykius su Mykolu temdo priešiškas dėl pastarojo jausmų Uršulei – iš senos ūkininkų giminės kilęs Laukinis juos traktuoja kaip paviršutinišką bajorišką žaidimą, vedantį tik į merginos socialinį pažeminimą. Be to, Mykolas kupinas įtarimų paties Laukinio atžvilgiu: ar šio susirūpinimas Uršule grįstas tik išdidumu, savo vertės suvokimu ir siekiu apginti dukterėčios garbę?

Įtampą tarp veikėjų išskleidžia scena, kurioje pasimatymo su Mykolu laukiančiai ir ežere besimaudančiai Uršulei pasirodo ir dėl vėjavaikiško elgesio įspėja netoliese medžiojantis „įkyrus globėjas“ (Weyssenhoff 2006, 190). Nors pasimatymas ir buvo iš anksto pasmerktas, nes merginos lauktas mylimasis į jį neateina, atrodo reikšminga, kad socialinių normų pažeidimas Uršulei mažiausiai rūpi. Jos dėdė, nors įstatymų bei medžioklės taisyklių

atžvilgiu elgiasi savo nuožiūra, socialinėje plotmėje reikalauja drausmės, tuo būdamas veikiau panašus į Mykolą, kuris, nors ir svyruodamas, pripažįsta su mergina susituokti negalėsiąs, todėl ir ryšius su ja apsisprendžia nutraukti. Šiuo atveju išvyka į žvyrių medžioklę Šepetoje vaduoja protagonistą iš romantinės dilemos, o kartu reprezentuoja dar vieną pastangą atrasti įsivaizduojamą pirmąją saitą su pasauliu:

Žmogaus fiziniame gyvenime yra akimirų didelės palaimos po sveiko, darbštaus nuovargio. Smegenys, paprastai pernelyg sudirgintos, ambicijų draskomos, ateities spėjimas, spekuliacijos, neramina kūną, pagreitina pulsą, o susilpnina normaliai žvėrišką organizmo funkcionavimą. Bet kartais smegenys, tos nepaklusnios harmonijos gadintojos, užmiega, veikiamos sunkių fizinių darbų, apsiriboja kūno ribų pageidavimais – ir žmogus susitaiko, kaip paklusnus atomas savo vietoje išmintingiausiame materijos judėjime, ištirpsta harmonijos ir laimės amžinybėje. Tik materija yra laiminga, vien tik fizinė laimė yra tobula. Mykolas judėjo ta erdve džiaugsmingai. Nevilko paskui save praeities, nesirūpino ateitimi, kvėpavo akimirka, kuri kartu su juo pradingdavo amžinybėje. Užmaršties vėjas pūtė nuo dieviškai pirmųjų Šepetos erdvių (Weysenhoff 2006, 224).

Šepeta, nors formaliai ir valstybės administruojama¹¹, anot pasakotojo, „nedalyta nuo pasaulio pradžios, priklausė visiems, visiems jos užteko“ (Weysenhoff 2006, 203). Šia prasme ji yra erdvė, galinti bent laikinai išpildyti Mykolo įsiliejimo į gamtą pastangas, nes medžioklė aukštapelkėje nėra nei valdiškas ir griežtai reglamentuotas, nei sukultūrintas ir pramoga virtęs užsiėmimas. Iš veikėjo reakcijos džiaugsmingai panirti į beribę stichišką būtį, kur išnyksta tiek praeitis, tiek ateitis, matyti, kad tokia izeitis ir yra jam priimtinausia. Senosios medžioklės tradicijos nutrūkusios, netekusios simbolinio svorio arba deformuotos, tad atsivėrusi užsimiršimo galimybė trumpam išvaduoja iš varginančios istorijos. Nutrūkęs meilės siužetas pasirodo buvęs tik pakaitalas šiam troškimui būti priimtam į belaikį gamtos ciklą, kuriame tai atsirandanti, tai išnykstanti materija lieka tokia pat abejinga. Sykiu pelkė kaip tarpinė zona, tautosakos tyrimuose priskiriama nei gyvųjų, nei mirusiųjų pasauliui (Greimas 1990, 151), dera prie pasakotojo tarpinės būsenos, kai dar nėra apsispręsta, kaip dera veikti socialinėje terpėje bei kokį asmeninį biografijos siužetą rinktis.

Jei šioje vietoje grįžtume prie vaidmens, kurį *Sabalas ir panelė* intertekstiškai atlieka Jano Lechońio eilėraštyje, matyti, jog subjekto pasivaikščiojimą miške ir Mykolo medžioklę Šepetoje sieja panašia dilema grįstas dialogas. Lechońio eilutėse į praeitį atsigręžiama jau po Lenkiją ištikusios Antrojo pasaulinio karo traumos – tai pasitraukimas iš dabarties, kuri atrodo nepajudinama, nepaveikiama žodžiais. Nakties miško garsai, vaizdai ir kvapai užplūsta būtent praeitimi („Za duzo na mnie naszlo rzeczy zapomnianych!“), ir eilėraščio subjektas į gamtą užsuka laukti atsiliepiant šios praeities aido. Tačiau pasirinktas senio, prie ežero tykančio jaunos maudulės, įvaizdis ir nuoroda į Weysenhoffo romaną diktuoja naują poetinės teritorijos sampratą, kurioje buvusios LDK peizažas patenka į nesvetinę kultūrinei medžioklei, jau papasakotų istorijų nišą.

Į klausimą, kokios kultūrinės bei literatūrinės reikšmės sutelktos Weysenhoffo romane galima atsakyti taip pat išskiriant jame netiesiogiai išreikštą kultūrinės nostalgijos

¹¹ Šepetos durpynai buvo pradėti eksploatuoti tik 1939 m., tad medžioklė vyksta dar nesukultūrintoje pelkėje.

ir literatūrinių aspiracijų konfliktą. Medžioklės, kuriose dalyvaujama, išrikiuojamos pagal pasakotojo reflektuojamą autentiškumo laipsnį – tos, į kurias jį lydi keli apylinkes pažįstantys vietiniai, neabejotinai pranoksta didžiąsias, tik imituojančias aristokratijos palikuonių tradicijas. Vis dėlto šioje skalėje Šepetos pelkės aprašymas, sykiu ir išsakytas noras išsivaduoti iš istorinės atminties, džiugiai patirti aiškių ribų neturinčią erdvę, joje užsibūti ir ištirpti, atrodo esąs iš anksto pasmerktas utopinės vaizduotės blyksnis, kontrastuojantis su tekste išlaikomu kolonijiniu žvilgsniu. Vieną iš *Sabalo ir panelės* autoriaus recepcijos problemų – kritikų tvirtinimą, kad jis paliko įtaigius gamtos ir anachronistinius socialinio gyvenimo aprašymus – galima būtų aiškinti tuo, jog Weyssenhoffo prierašumas nesukultūrintoms gamtos platybėms, kokia XX a. pr. buvo Šepeta, gana logiškai dera su neatidumu socialinei kaitai ir abejingumu modernėjančios literatūrinės raiškos atžvilgiu.

Literatūros sąrašas

- [Bugailiškis, Pelikšas] Gbk., 1908. Mūsų korespondencijos. *Vilniaus žinios*, 1908 m. rugpjūčio 15, 1.
- Bujnicki, Tadeusz. 2009. Dwie Litwy: Maria Rodziewiczówna *Szary proch* i Józef Weyssenhoff *Soból i panna*. In: *Europejskość ojczyzn: litewsko-polskie związki literackie, kulturowe i językowe: materiały międzynarodowej konferencji naukowej*. Sud. M. Dawlewicz. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Cartmill, Matt. 1993. *A View to a Death in the Morning: Hunting and Nature through History*. London: Harvard University Press.
- Greimas, Algirdas Julius. 1990. *Tautos atminties beieškant. Apie dievus ir žmones*. Vilnius, Chicago: Mokslas.
- Isokas, Gediminas. 2006. *Lietuvos girių ir medžioklės istorija*. Vilnius: Mintis.
- Kiežuń, Anna. 2006. *Mickiewiczowskie inspiracje w powieściach Józefa Weyssenhoffa. „Pan Tadeusz „ i jego dziedzictwo. Recepcja*. Red. Bogusław Dopart. Kraków: Universitas.
- Komorowska z Nałecz-Gorskich, Magdalena. 2013. *Sugrįžimas į Žemaitiją*. Iš lenkų k. vertė K. Uscila. Vilnius: Tyto alba.
- Kridl, Manfred. 1934. Józef Weyssenhoff (1860–1932). *The Slavonic and East European Review* 12(35), 448–450.
- Lechoń, Jan. 1995. *Poezje zebrane*. Toruń: Algo.
- Meysztowicz, Walerian. 2004. *Pašnekesiai apie laikus ir žmones*. Iš lenkų k. vertė R. Drazdauskienė. Vilnius: Aidai.
- Mickevičius, Adomas. 1974. *Ponas Tadas, arba Paskutinis antpuolis Lietuvoje*. Iš lenkų k. vertė V. Mykolaitis-Putinas ir J. Marcinkevičius. Vilnius: Vaga.
- Miłosz, Czesław. 1996. *Lenkų literatūros istorija*. Iš lenkų k. vertė K. Platelis. Vilnius: Baltos lankos.
- Mytych, Beata. 2004. *Poetyka i lowy. O idei dawnego polowania w literaturze polskiej XIX wieku*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Paškauskas, Juozapas. 2017. *Laisvalaikio kultūra didžiuosiuose Lietuvos miestuose ir provincijoje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*. Daktaro disertacija.
- Sarbievijus, Motiejus Kazimieras. 2022. *Silviludijos*. Iš lotynų kalbos išvertė ir parengė E. Ulčinaite. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Speičytė, Brigita, Mindaugas Kvietkauskas (sud.). 2002. *Tokią gražią kartą man atsiuntei... Šatrijos Raganos šeimos atvirlaiškiai*. Vilnius: Šatrijos Raganos bendrija.
- Szypowska, Irena. 1976. *Weyssenhoff*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Tenisonas, Aleksandras. 1975. *Žemaitijos girių takais*. Čikaga: Lietuvos miškininkų sąjunga išeivijoje.
- Veteikis, Tomas. 2007. Lietuvos pristatymas Europai *Giesmėje apie stumbrą*. In: M. Husovianas. *Raštai*. Sud. S. Narbutas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Weyssenhoff, Józef. 2006. *Sabalas ir panelė*. Iš lenkų k. vertė J. Girevičius. Vilnius: Vaga.